

В І Д Г У К
офіційного опонента
доктора фармацевтичних наук, професора
Ткаченко Наталі Олександрівни
на дисертаційну роботу Кремінь Юлії Ігорівни
«Наукове обґрунтування професійної ролі фармацевтичного фахівця на засадах
положень Всесвітньої організації охорони здоров'я та
Міжнародної фармацевтичної федерації
в умовах трансформації українського суспільства»,
яка представлена у спеціалізовану вчену раду ДФ 35.600.059
у Львівському національному медичному університеті
імені Данила Галицького МОЗ України,
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 22 «Охорона здоров'я»
за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація»

Ступінь актуальності обраної теми дисертації. Соціально-економічні зміни та ґрунтовні перетворення у системі відносин «фармацевт – суспільство», соціальна їх невизначеність і суперечності визначають необхідність перегляду наукових позицій з проблеми формування компетентностей фармацевтичного фахівця. Перманентний характер кризових явищ у фармацевтичному секторі галузі охорони здоров'я України негативно впливає на рівень моральної та матеріальної задоволеності своєю роботою серед фармацевтичних фахівців, що часто призводить до формування індиферентного професійного світогляду. Натомість кваліфіковані та достатньо вмотивовані фармацевтичні фахівці більш спроможні належно реалізовувати професійні ролі, що з одного боку, сприяє наданню якісної фармацевтичної послуги, а з іншого – формує позитивне ставлення до професії фармацевта в суспільстві. Сучасний фармацевтичний фахівець має володіти ефективним інструментарієм адаптації до ринку праці відповідно до змін соціальних і економічних умов; у нього необхідно сформувати ціннісні настанови та практичні навички, які сприяють підтриманню професійних рольових функцій, важливих для робіт з підвищеною соціальною відповідальністю перед суспільством; він повинен мати можливість ефективно працювати в

мультидисциплінарній команді, взаємодіяти з соціальним середовищем, постійно вдосконалюватися.

Тому в період реформування фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України та інтенсифікації процесу його інтегрування до європейського простору потребує перегляду зміст підготовки та професійної реалізації фармацевтичного фахівця. Ґрунтовне дослідження візії професійної ролі фармацевтичного фахівця на засадах положень Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної фармацевтичної федерації, їх дефініювання та систематизація, дозволяє не тільки визначити вектори впливу на фармацевтичну практику, освіту та науку в Україні, а й дійсно реалізувати імплементацію цих підходів. Виходячи із вищезазначеного, дисертаційна робота Кремінь Юлії Ігорівни, яка присвячена науковому обґрунтуванню професійної ролі фармацевтичного фахівця в умовах трансформації українського суспільства, є актуальною, своєчасною і представляє безумовну цінність для розвитку фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконання дисертаційної роботи здійснювалося при проведенні наукових досліджень кафедр організації і економіки фармації, технології ліків та фармакоекономіки ФПДО та організації і економіки фармації Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького за темою «Обґрунтування і впровадження нових напрямів оптимізації фармацевтичної допомоги для реалізації концепції розвитку фармацевтичного сектору до 2020 року» (державний реєстраційний номер 0116U004504), а також кафедр організації і економіки фармації названого університету та Одеського національного медичного університету за темою «Науково-практичне обґрунтування якості і доступності лікарського забезпечення населення та закладів охорони здоров'я в умовах медичної реформи» (державний реєстраційний номер 0117U007496). В межах зазначених тем особисто авторкою обґрунтовано теоретичний, методичний й прикладний інструментарій імплементації у фармацевтичний сектор галузі охорони здоров'я України положень

Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної фармацевтичної федерації щодо професійної ролі фармацевтичного фахівця.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Вивчення дисертації та публікацій Кремінь Ю.І. дає підстави для твердження, що наукові положення, пропозиції, висновки і рекомендації є обґрунтованими, достовірними та забезпечуються застосуванням широкого спектру загальнонаукових і спеціальних методів наукового дослідження, які концептуально дають змогу дослідити процеси імплементації міжнародних положень з професійної ролі фармацевтичного фахівця до вітчизняних умов. Високий рівень достовірності та обґрунтованості отриманих результатів підтверджується використанням у процесі дослідження широкого переліку літературних джерел вітчизняних та закордонних вчених з досліджуваної проблематики, законодавчих актів та нормативних документів з питань регулювання фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України, достатнього обсягу статистичної інформації, широкою апробацією на науково-практичних конференціях та впровадженням в діяльність фармацевтичних організацій освітнього і практичного профілю.

Дисертаційна робота задовольняє вимоги Наказу МОН № 40 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Дисертацію викладено державною мовою на 278 сторінках машинописного тексту, з них 126 сторінок основного тексту. Робота складається з традиційних розділів: анотації, переліку умовних позначень, вступу, огляду літератури, опису загальної методики та методів дисертаційного дослідження, чотирьох розділів власних досліджень, загальних висновків, списку використаних джерел та 53 додатків. Список використаних джерел містить 260 найменувань, з них 199 кирилицею та 61 латиницею.

У «Вступі» дисертанткою обґрунтовано вибір теми дослідження, показано зв'язок роботи з науково-дослідними роботами, чітко та науково грамотно сформульовано мету та завдання дослідження, вказано методи дослідження,

описано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, зазначено особистий внесок здобувачки, представлено апробацію результатів дисертації, кількість публікацій, структуру й обсяг дисертаційної роботи.

Перший розділ («Розвиток професійної ролі фармацевтичного фахівця як суб'єкта охорони здоров'я (огляд літератури)») дисертації містить аналітичний огляд наукової літератури за обраною темою. Цей розділ складається з трьох підрозділів. У першому підрозділі ґрунтовно проаналізовано позиції вітчизняних та закордонних вчених щодо професійної ролі фармацевтичного фахівця, подана характеристика з погляду положень Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної фармацевтичної федерації, описано трансформацію концепції «фармацевт семи зірок» у парадигму «фармацевт десяти зірок». Другий підрозділ містить результати контент-аналізу наукових даних щодо основних професійних ролей за концепцією «фармацевт десяти зірок» та мотиваційних аспектів діяльності фармацевтичних фахівців. У третьому підрозділі схарактеризовано вимоги сучасної фармацевтичної практики до професійної ролі фармацевтичних фахівців з огляду на європейський вектор розвитку України. Загалом, в результаті огляду літератури, встановлено низку мало досліджуваних і дискусійних питань, які потребують подальших розвідок.

Другий розділ («Загальна методика та основні методи дисертаційного дослідження») у двох підрозділах відображає джерела дисертаційного дослідження за розділами дисертації та покроковий алгоритм виконання експериментальної частини дисертаційної роботи. Основні методи дисертаційної роботи належно обґрунтовані, окрім цього подано дані анонімних анкетних опитувань із зазначенням характеристики респондентів, граничної похибки, терміну проведення і формату опитування.

Третій розділ («Розуміння фармацевтичними фахівцями, студентами-фармацевтами та відвідувачами аптечних закладів концепції «фармацевт десяти зірок») дисертаційної роботи у шести підрозділах описує результати анонімного анкетного опитування фармацевтичних фахівців, студентів-фармацевтів та

відвідувачів аптек щодо розуміння ними концепції «фармацевт десяти зірок». Аналіз результатів опитування вказує на вкрай низький рівень поінформованості респондентів усіх груп щодо професійних ролей фармацевтичного фахівця, що негативно впливає на його образ в суспільстві. Окрім цього, потребує уваги й те, що третина фармацевтичних фахівців та четверта частина студентів-фармацевтів в Україні не толерують професійну роль підприємця, що свідчить про апатію та безініціативність в професійному середовищі. Вищевикладене підтверджується і порівняльним ранжуванням даних анкетування українських респондентів з даними опитування фармацевтичних фахівців, студентів-фармацевтів та відвідувачів аптек в Республіці Польща, що вказало на наявність абсолютної розбіжності думок, яка характеризується різницею на 5 і більше рангів в усіх трьох групах респондентів. Результати опитування вказують на необхідність змін в освітньому середовищі та інформаційному просторі задля повноцінної реалізації усіх складових концепції «фармацевт десяти зірок».

Четвертий розділ («Наукове обґрунтування проблем реалізації та векторів розвитку професійної ролі фармацевтичних фахівців в Україні») роботи складається з трьох підрозділів.

Перший підрозділ включає ґрунтовний аналіз нормативно-правового забезпечення належної реалізації фармацевтичним фахівцем основних професійних ролей в Україні та Республіці Польща, що був проведений вперше. Окрім цього, здійснено опитування щодо правового регулювання роздрібною торгівлі лікарськими засобами серед фармацевтичних фахівців обох країн та досліджено його вплив на реалізацію їх професійних ролей.

Другий підрозділ характеризує бачення професійної ролі фармацевтичного фахівця працедавцями. Аналіз вакансій 10 великих аптечних мереж, що представлені на вебсторінках work.ua та robota.ua, показав низький рівень відображення основних професійних ролей фармацевтичного фахівця відповідно до концепції «фармацевт десяти зірок». На жаль клієнтоорієнтованість домінує над пацієнтофокусованістю.

В третьому підрозділі представлено результати вивчення специфіки використання роботодавцями оплати праці, а також мотиваційних та демотиваційних засобів. З'ясовано, що основним мотиваційним засобом є матеріальне заохочення у формі «відсотку з продаж» та системи бонусів, проте найбільш запотребованими, на думку фармацевтичних фахівців, є повага колег, належний моральний клімат у колективі, хороші умови праці та повага зі сторони відвідувачів аптеки. Систематизація та узагальнення демотиваційних і мотиваційних чинників стимулювання праці дозволила сформулювати сім управлінських рішень стосовно мотивації фармацевтичних фахівців до належної якості виконання ними своїх основних професійних ролей та протидії професійному вигоранню.

П'ятий розділ («Теоретичне осмислення взаємозв'язків освітніх нормативних документів з концепцією «фармацевт десяти зірок»), до складу якого входить три підрозділи, вміщує перехресний аналіз зв'язків освітньо-професійних програм вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» з концепцією «фармацевт десяти зірок», дослідження спорідненості Стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» з основними професійними ролями фармацевтичного фахівця та вивчення запотребованості у проєкті професійного стандарту «Фармацевт» положень парадигми «фармацевт десяти зірок». За результатами опрацювання цього розділу дисертаційної роботи набуло подальшого розвитку змістове наповнення проєкту професійного стандарту «Фармацевт» шляхом пропозиції узгодження загальних компетентностей освітнього стандарту та проєкту професійного стандарту, уточнення однієї професійної компетенції та додавання чотирьох трудових функцій з відповідними професійними компетенціями.

Шостий розділ («Наукове обґрунтування імплементації парадигми «фармацевт десяти зірок» у фармацевтичний сектор галузі охорони здоров'я України») викладений у трьох підрозділах дисертаційного дослідження

присвячений моделюванню декомпозиційної структури ключової професійної ролі фармацевтичного фахівця, опрацюванню нової вибіркової навчальної дисципліни для підготовки фармацевтичних фахівців відповідно до концепції «фармацевт десяти зірок» та науковому обґрунтуванню імплементації парадигми «фармацевт десяти зірок» у фармацевтичний сектор галузі охорони здоров'я України.

На підставі детального ознайомлення зі змістом дисертації Кремінь Ю.І. можна стверджувати, що структура роботи логічна і дозволяє повною мірою досягти поставленої мети та вирішити відповідні завдання. Обсяг наукової роботи та її структура відповідають встановленим вимогам щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Висновки за розділами та за темою дослідження в цілому відповідають поставленим завданням, що дозволяє зробити висновок про їх обґрунтованість та глибоке опрацювання теми. Стиль викладення дисертаційної роботи є логічним і зрозумілим, фахова термінологія бездоганна. Зміст дисертації відповідає спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація», за якою вона подана до захисту.

Фактів академічного плагіату не виявлено, про що засвідчує довідка Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (№15 / 2023 від 27.01.2023 р.)

Наукова новизна дисертаційного дослідження. Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну.

По-перше, задля повної, всебічної та неупередженої оцінки рівня поінформованості студентів-фармацевтів, фармацевтичних фахівців та відвідувачів аптек щодо концепції «фармацевт десяти зірок» було проведено кілька анонімних анкетних опитувань. Загалом, в усіх опитуваннях, що відображені в дисертаційній роботі, взяли участь 4280 респондентів, було відібрано та опрацьовано 4026 якісно заповнених анкет. Також досліджено співвідношення концепції «фармацевт десяти зірок» до основних нормативно-правових актів з

фармації, оголошень про вакансії на ринку праці, університетських освітньо-професійних програм та освітнього стандарту з підготовки магістрів фармації, а також проєкту професійного стандарту «Фармацевт». Отримані дані дали можливість обґрунтувати необхідність імплементації положень Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної фармацевтичної федерації щодо професійних ролей фармацевтичного фахівця у систему вітчизняного фармацевтичного забезпечення, освіти та науки.

По-друге, формалізовано ключову професійну роль фармацевтичного фахівця та отримано її структурно-вербальну модель у вигляді 10 основних професійних ролей й 50 професійних функцій.

По-третє, запропоновано концептуальну модель з імплементації концепції «фармацевт десяти зірок» у фармацевтичний сектор галузі охорони здоров'я України як сукупність трьох складових – фармацевтичної практики, освіти й науки, а також запропоновано заходи щодо її реалізації.

Також набуло подальшого розвитку в дисертаційній роботі аналіз мотиваційного аспекту діяльності фармацевтичних фахівців, змістове наповнення проєкту професійного стандарту «Фармацевт» та формування навчально-методичного забезпечення нової вибіркової дисципліни «Теорія та практика реалізації концепції «фармацевт десяти зірок».

Практичне значення результатів дослідження. Практична значущість роботи полягає в тому, що розроблено пропозиції та рекомендації, які сприяють розвитку реалізації професійних ролей фармацевтичного фахівця, що дасть змогу удосконалити надання фармацевтичних послуг та підвищити довіру пацієнтів до фармацевтичних фахівців. Окрім цього, практична значущість результатів дослідження, представлених у дисертаційній праці, підтверджується актами їх впровадження у роботу дванадцяти фармацевтичних організацій та освітньо-науковий процес восьми закладів вищої освіти фармацевтичного спрямування, зокрема Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького у вигляді навчально-методичного комплексу вибіркової дисципліни

«Теорія та практика реалізації концепції «фармацевт десяти зірок» для підготовки студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація»

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. У відкритому друці за темою дисертаційної роботи авторкою опубліковано 22 наукові праці, що відображають основний зміст дисертації, з них: 3 статті у виданнях іноземних держав, що включені до міжнародних наукометричних баз; 3 статті у наукових фахових виданнях України, 2 науково-методичні рекомендації та 14 праць в інших виданнях. Необхідно підкреслити, що 2 статті побачили світ у журналі, проіндексованому у базах даних Scopus і Web of Science та віднесеному до Q2 за класифікацією SCImago Journal and Country Rank, згідно з чим кожна з них прирівнюється до двох публікацій.

Дискусійні положення та запитання щодо дисертаційного дослідження. Позитивно оцінюючи рівень розробки наукових і методичних положень, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно відмітити дискусійний характер деяких положень:

1. У назві «Наукові праці, апробаційного характеру» (с. 15) кома є недоречною, крім того, у цьому переліку праць під номерами 16, 17, 19 і 20 (с. 17 - 18) особистий внесок зазначено як підготовлено та опубліковано одноосібно, що є зайвим, оскільки авторкою цих тез персонально є лише здобувачка.

2. Конструкція вступати в дію є калькою (с. 47), на мою думку доцільніше було б змінити стилістично кращим варіантом: набувати (набирати) чинності, починати.

3. У розділі 2 подаються трактування загальновідомих методів наукового пізнання (с. 53 - 54): системний підхід, спостереження, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування та узагальнення, що, на мою думку, є зайвим.

4. Формулу, що наводиться у тексті, слід було пронумерувати (с. 54), а громіздкі таблиці – перенести у додатки (таблиці 5.2 (с. 119 - 123) та 5.7 (с. 133 - 135)).

5. Для зручності сприйняття рейтингу порівняння думок, стосовно основних професійних ролей фармацевтичних фахівців, різних груп респондентів з України та Польщі таблицю 3.9 (с. 74 - 75) краще було б подати графічно у вигляді рисунка.

Крім цього, хотілося би отримати відповіді на такі запитання:

1. Чи спостерігався у процесі Ваших досліджень зв'язок між вимогами аптечних мереж до фармацевтичних фахівців та заробітної плати, яку вони оголошували, а також демотиваційними засобами?

2. Після прийняття Стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» усі заклади вищої освіти фармацевтичного спрямування активно працюють над приведенням у відповідність до нього освітньо-професійних програм. Які рекомендації Ви б надали гарантам і проєктним групам освітньо-професійних програм?

3. Чому вибірккову дисципліну «Теорія та практика реалізації концепції «фармацевт десяти зірок» було запропоновано саме для студентів II курсу?

Варто зауважити, що наявність зазначених вище зауважень та запитань не може негативно вплинути на загальну позитивну оцінку теоретичного рівня та практичної значущості результатів дисертаційної роботи через те, що не є принциповими щодо суті роботи і стосуються трактування результатів або оформлення роботи.

Загальний висновок. Дисертаційну роботу Кремінь Юлії Ігорівни «Наукове обґрунтування професійної ролі фармацевтичного фахівця на засадах положень Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міжнародної фармацевтичної федерації в умовах трансформації українського суспільства» слід признати особистою авторською роботою, цілісною і завершеною, яка розв'язує конкретне наукове завдання стосовно імплементації у фармацевтичний сектор галузі охорони здоров'я України положень Всесвітньої організації охорони здоров'я та

Міжнародної фармацевтичної федерації щодо професійної ролі фармацевтичного фахівця, що має істотне значення для спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» галузі знань 22 «Охорона здоров'я». Виконане згідно з поставленою метою та визначеними завданнями дослідження має достатньо високий теоретичний, методичний та практичний рівень, послідовне та логічне представлення матеріалу, необхідну повноту розкриття виконаних розробок. В опублікованих працях достатньо широко відображено зміст та основні результати дослідження. У роботі та наукових публікаціях немає порушень академічної доброчесності.

Вважаю, що за актуальністю, новизною, практичним значенням та обсягом результатів опонована дисертаційна робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою КМ України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка, Кремінь Юлія Ігорівна, без сумніву заслуговує присудження їй ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація».

Офіційний опонент:

д.фарм.н., професор,
завідувачка кафедри
управління та економіки фармації
Запорізького державного
медико-фармацевтичного університету

Будучи підписавши підпис Ткаченко Н.О.
ПІДТВЕРДЖУЮ
Начальник відділу кадрів Запорізького державного
медико-фармацевтичного університету
» 20__ р. Підпис

Handwritten signature of N.O. Tkachenko